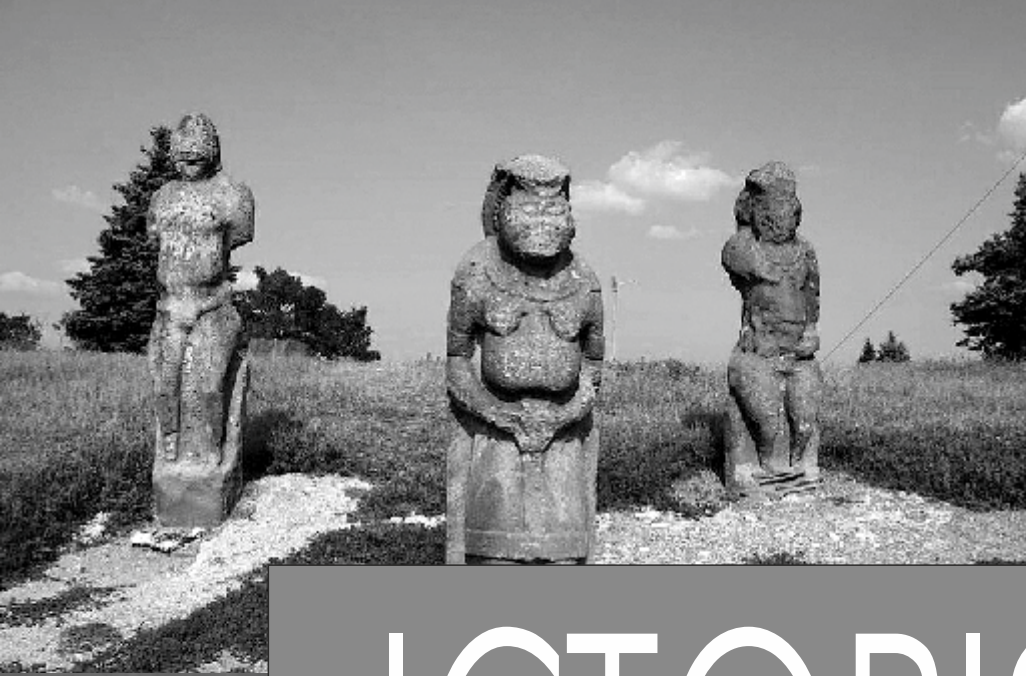
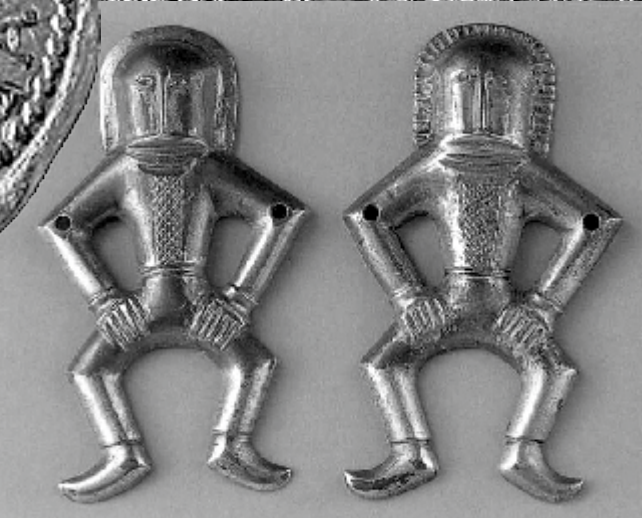
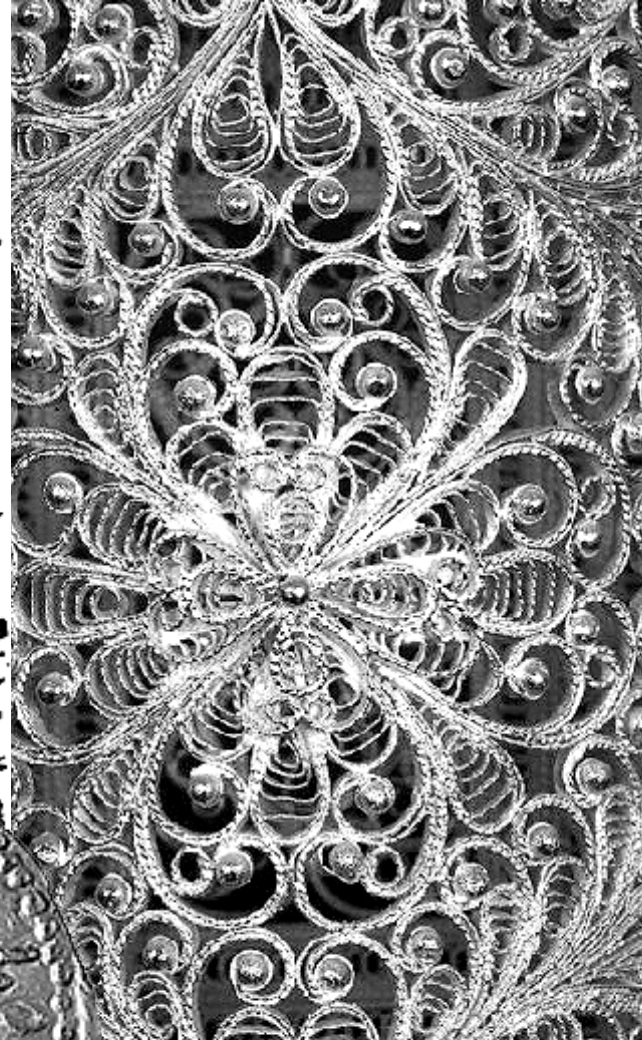

ГНПОМОЗНРА
БОУ СВШЖМОУ
ВАСНЛКВН
ГРЪЩБЪ МОУ ПОМШЗНН
Ж МОУ ТН

Поява
людського життя
на українських землях

Енеоліт,
бронзовий
та ранній
залізний вік

Походження
й розселення
давніх слов'ян

Київська держава
за перших князів

Розквіт та занепад
Київської держави

Соціально-
політичний
устрій
та культура
Київської Русі

Галицько-Волинська держава

Українські землі
у складі
Великого Князівства Литовського
та інших держав

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ВІД ПОЯВИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ
до середини XVI ст.

**ОПОРНИЙ
КОНСПЕКТ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ
АГРОТЕХНІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ВІД ПОЯВИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ
до середини XVI ст.

**ОПОРНИЙ
КОНСПЕКТ**

Поява
людського життя
на українських землях

Енеоліт,
бронзовий
та ранній
залізний вік

Походження
й розселення
давніх слов'ян

Київська держава
за перших князів

Розквіт та занепад
Київської держави

Соціально-
політичний
устрій
та культура
Київської Русі

Галицько-Волинська держава

Українські землі
у складі
Великого Князівства Литовського
та інших держав

студент _____ групи _____

Розробники опорного конспекту:

- Ю. В. Малихін** – викладач суспільних дисциплін Житомирського агротехнічного фахового коледжу, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.
- Л. П. Малихіна** – викладач суспільних дисциплін Житомирського агротехнічного фахового коледжу, спеціаліст вищої категорії.

Р Е Ц Е Н З Е Н Т И :

- І. М. Можарівська** – кандидат педагогічних наук, заступник директора Житомирського агротехнічного фахового коледжу з навчально-методичної роботи.
- С. В. Стельникович** – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Житомирського державного університету ім. Івана Франка

*Обговорено та схвалено
на засіданні циклової комісії гуманітарних та суспільних дисциплін
Житомирського агротехнічного фахового коледжу
(протокол №13 від 03.06.2024 р.).*

*Рекомендовано до друку
методичною радою
Житомирського агротехнічного фахового коледжу
(протокол №5 від 06.12.2024 р.).*

ВСТУП. ПОЯВА ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

1. Вступ до історії України

Історія – це наука, яка займається вивченням минулого людства на основі матеріальних, письмових, фольклорних та інших історичних джерел.

Історичні джерела – це залишки минулого, які пов'язані з життям людини і містять для нас певну інформацію.

	Історичні джерела
Археологічні	
Писемні	
Усні	
Фотодокументи	
Кінодокументи	
Мовні	
Етнографічні	
Антропологічні	

Періодизація історії України

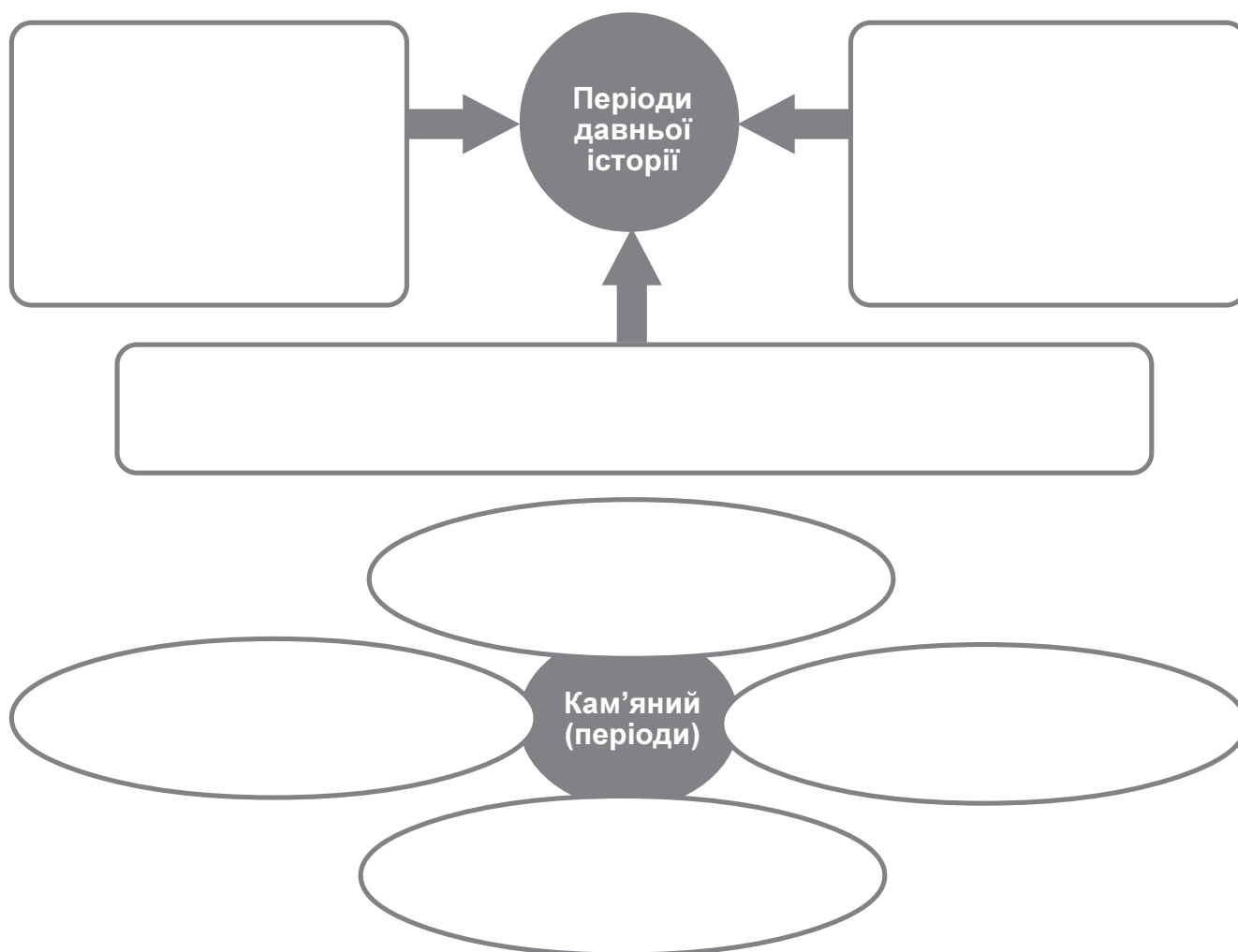
Допоміжні історичні дисципліни	
Археологія	
Хронологія	
Геральдика	
Нумізматика	
Топоніміка	
Етнографія	
Антропологія	
Історіографія	
Генеалогія	

Для того, щоб систематизувати різноманітний матеріал археологічних розкопок було розроблено поняття "археологічна культура".

Археологічна культура – сукупність археологічних пам'яток, які належать до одного часу, певної території і мають місцеві особливості (фактично – **це певна народність, назва якої не збереглася**).

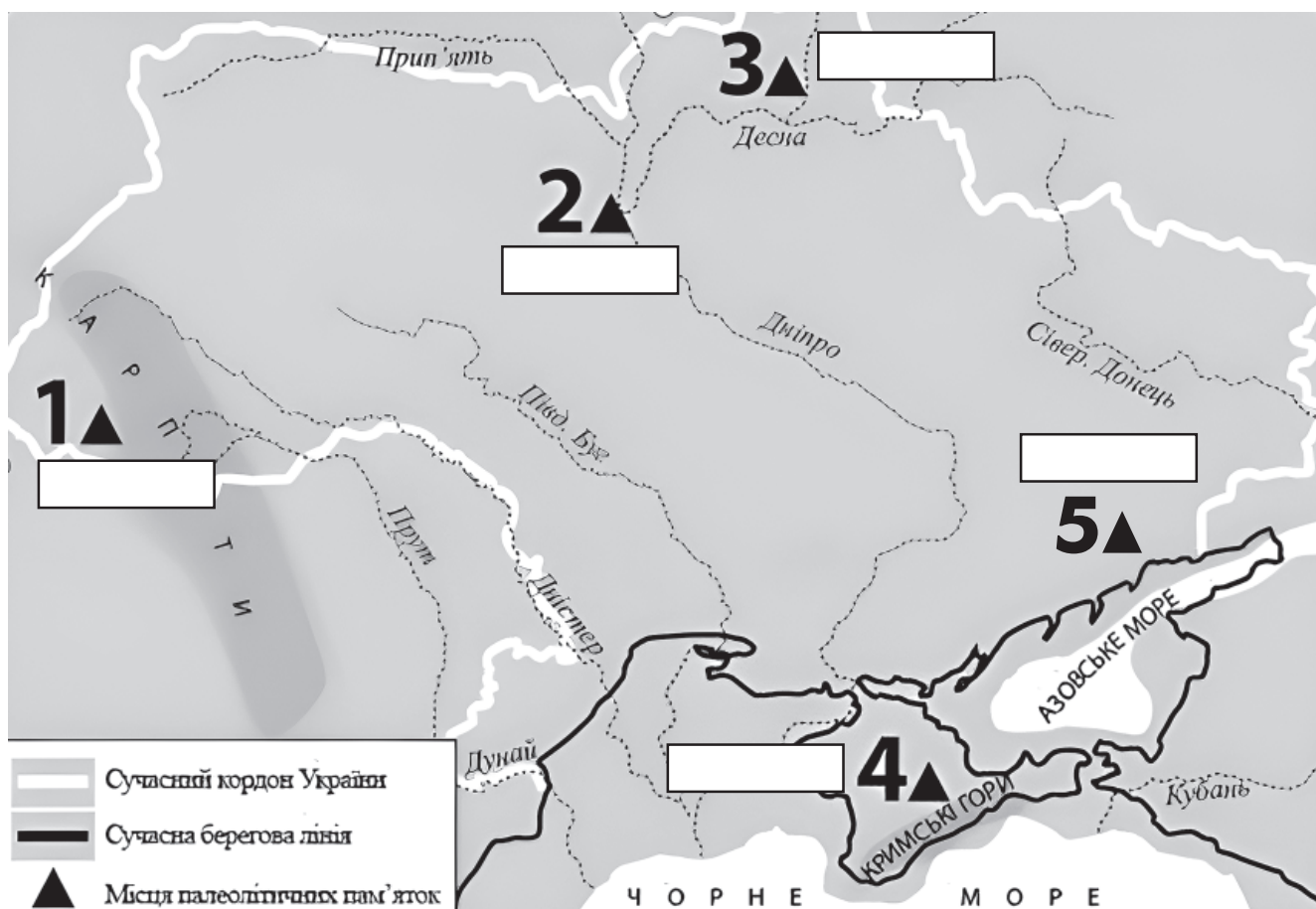
2. Поява людського життя на українських землях

Давню історію прийнято поділяти на періоди, назви яких походять від матеріалу, з якого виготовлялось більшість знарядь.

2.1. Палеоліт

Ранній палеоліт (1 млн. – 150 тис. рр. тому.)	Перші люди на території України з'явилися близько _____. Це були архантропи (збірна назва тогочасних людей, в перекладі з грецької "давні люди"). До них входили пітекантропи, синантропи і т.д. Знаряддя праці: _____
Середній палеоліт (150 – 40 тис. рр. тому)	Жили люди, яких називають збіркою назвою палеоантропи (одні з представників – неандертальці). Знаряддя: _____ Стоянки: _____ Матріархат. Вогонь. Одяг зі шкір.
Пізній палеоліт (40 – 10 тис. рр. тому)	Жили неоантропи (homo sapiens – людина розумна; представники – кроманьйонці). Останнє зледеніння. Територія України – тундра. Полювання на великих тварин. Знаряддя: _____ Стоянки: _____ Перші релігійні ввірування, наскельні малюнки.

Це – _____

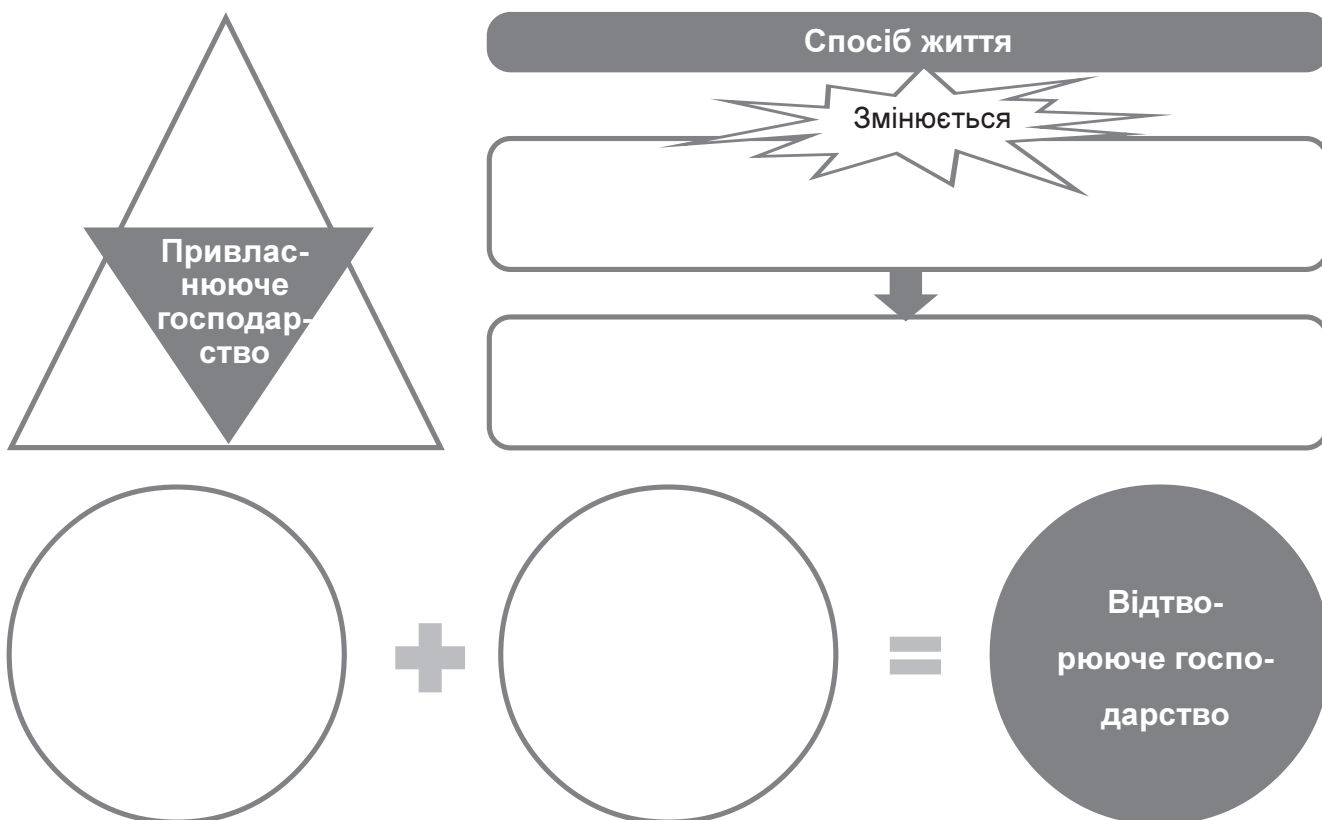
2.2. Мезоліт

Зміни	
Температура	
Великі тварини	
Винайдено мисливське знаряддя	
Приручено першу тварину	
Зароджується вид привласнюючого господарства	
З'являються такі знаряддя	

Привласнююче господарство – _____

2.3. Неоліт

Неолітична революція – це _____

Інші характеристики неоліту	
Вирощують	
Приручили тварин	
Нова техніка обробки каменю	
Сільськогосподарські знаряддя	
Матріархат змінюється патріархатом. З'являються гончарство і прядіння	

Енеоліт, бронзовий та ранній залізний вік на території України

1. Археологічні культури енеоліту

1.1. Енеоліт

В цей час з'явилися перші мідні вироби, але кам'яні знаряддя кількісно переважали, адже сировина для них була більш доступною. Винайдено колесо, відповідно й колісний транспорт, плуг. Найвідомішою культурою цього періоду є **трипільська культура (IV–середина III тис. до н. е.)**. Її назва походить від с. Трипілья Київської обл., поблизу якого відомий археолог Вікентій Хвойка 1893 р. розкопав перше таке поселення.

1.2. Трипільська культура

Розселення племен трипільської культури відноситься до 4–середини 3 тис. до н.е. Назва культури походить від с. Трипілья на Київщині, поблизу якого наприкінці XIX ст. археолог Вікентій Хвойка виявив сліди діяльності давніх землеробів.

Трипільці	
Вирощували	
Вірували в	
Виплавляли	
Жили у	
У поселеннях проживало до	
Найкраще досліджені поселення	
Культуру трипільців ще називають	
Культура занепала через	
 Кераміка трипільської культури	 Біноклеподібна посудина

1.3. Середньостогівська та ямна культури

Значення	Середньостогівська	Ямна (вохрових могил)
Походження назви		
Час існування		
Основне заняття		
Місце розташування		
Сформувала наступну культуру		

2. Бронзовий вік

Бронза – сплав міді та олова. Це перший штучно створений людиною сплав. На зміну матріархату приходить патріархат. В період бронзи відбувся другий **супільний поділ праці**. В давній історії їх було три:

I поділ

II поділ

III поділ

Основні археологічні культури доби бронзи					
Назва	Тшинецько-комарівська (-сосницька)	Зрубна	Шнурової кераміки (Бойових сокир)	Катакомбна	Середньодніпровська
Назва походить					
Час існування					
Районування					
Господарство					

3. Ранній залізний вік на території України

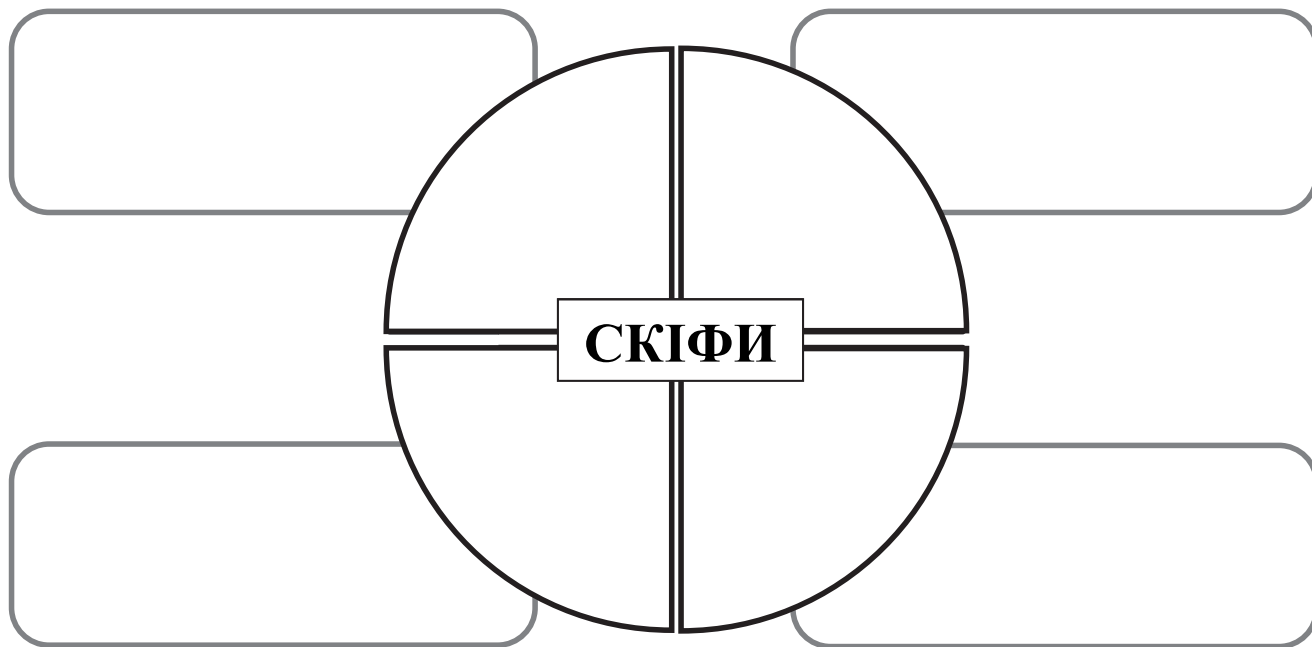
Проживало три великі народи (назви їх вже відомі з писемних джерел):

3.1. Кімерійці

Про них писали	
Географія розселення	
Господарство	
Головне заняття	
Основна зброя	
Підкорили	
Поховання	

3.2. Скіфи

Одяг – зі шкіри, розвинуте гончарство (в греків запозичили гончарний круг). Торгували з грецькими містами-державами півдня України. Власна релігія перепліталась із грецькою. Вельмож ховали у курганах. Є на території Житомирщини. На курганах могли розміщуватись кам'яні скульптури – _____

Вели постійні війни:

- 1) _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
- 2) _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____
 - _____

"Звіриний стиль" у мистецтві

3.3. Сармати

"Сармат" з грецької	
Багато в чому подібні до	
Відомі племена сарматів	
Основа господарства	
Поклонялися	
Основа війська	
Катафрактарії – це	
Міфи про амазонок склались на основі того, що	

4. Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї

Впродовж VIII-VI ст. до н. е. відбувалася "Велика грецька колонізація". Основні причини: перенаселення Греції, безземелля. Колонізація носила мирний характер. Греки засновували міста-держави з демократичною формою правління. Виняток – Боспорське царство (монархія; входило біля 20 міст).

Назва	Місце розташування, деякі відомості
Борисфеніда	
Ольвія	
Пантікапей	
Херсонес	
Тіра	

Розташування міст-держав	Сучасний вигляд Херсонесу
	

Війни з сарматами, а потім готами та гунами спричинили занепад і зникнення колоній. З IV ст. існували лише Херсонес і Пантікапей.

На дозвіллі

Грецька колонія мала свою структуру: центр-поліс, навколо якого розташовувалися сільсько-господарські округи, що називалися хори. Місто мало чітку, сплановану забудову, ділилося на квартали з широкими вулицями. У центрі міста була велика площа – агора. Від неї розходилися адміністративні будинки, гімнасії, крамниці, храми і вівтарі, скарбниця, священний гай. Греки-колоністи займалися землеробством, скотарством, садівництвом, виноградарством, рибним промислом, добуванням солі. Активно розвивалася торгівля. З України вивозили найбільше пшеницю, а також хутра, мед, віск, рибу, сіль, бурштин, деревину і рабів. З Греції надходила зброя, коштовності, посуд, солодоші, приправи, спеції. В колоніях були розвинуті такі ремесла: ткацтво, металургія, ковальство, гутництво (виробництво скла), чинбарство (обробка шкіри), кушнірство, гончарство.

Скіфи, що жили поруч із містами, торгували з ними (привозили зерно, худобу рабів – нато-мість купували вироби ремісників, вино, тканини).

Грецькі колоністи принесли на українські землі досягнення античної культури. В полісах значна увага приділялася розвитку освіти, про що свідчать численні написи на побутових речах. Розповсюдженою була література, розвивалася історія, театр, музика. Будувалися храми, прикрашені скульптурою, фресками та мозаїкою. В кожному місті карбувалася власна монета. Існували спеціальні гімнасії, де діти навчалися і займалися спортом.

Війни з сарматами спричинили поступовий занепад колоній. Тому у середині III–II ст. до н. е. вони змушені були увійти до складу римської провінції Мезії. Так настав римський період в історії грецьких міст-держав Північного Причорномор'я.

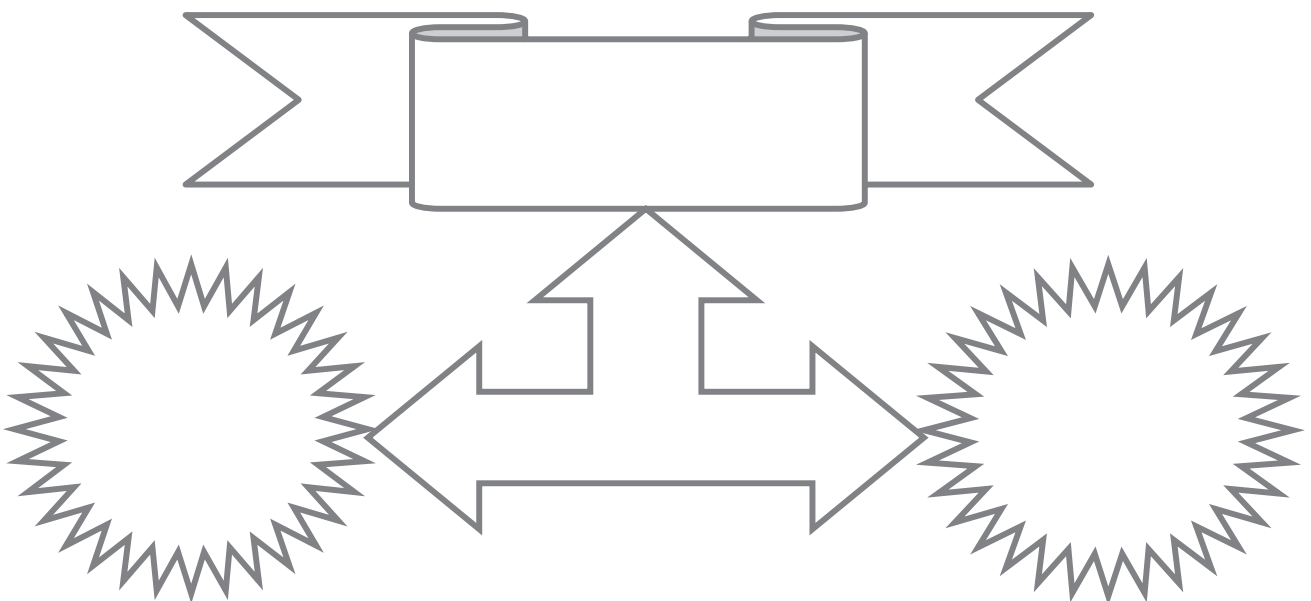
Походження й розселення давніх слов'ян

1. Перші слов'янські племена

На початку I тис. н.е. на історичну арену виходять слов'яни, які мали автохтонний характер. Їхнього прабатьківщиною була територія між Дністром і Дніпром та Карпатами і Верхньою Віслою.

Пам'ятки перших слов'ян входять до археологічних культур			
Назва культури			
Походження назви			
Час існування			
Місце існування			

Можливим є таке узагальнення, що стосується поділу венедів на антів та склавинів:

Про венедів у I – II ст. згадували: _____

Про антів і склавинів у VI ст. писали: _____

2. Антський союз

Утворюється в IV ст., аби протистояти готам. Входили племена антів та склавинів. Переважав демократичний лад; управляли загальні збори (віче). Однак у разі небезпеки обирався вождь. Про це свідчать, археологічні знахідки скарбів, якими володіли за життя, безперечно, найзаможніші та наділені владою представники. Зокрема, це Мартинівський скарб. Слід виділити таких вождів:

1. _____ – організував спротив готам. Загинув у 375 р.
2. _____ – очолив боротьбу проти аварів близько 560 р.

Остання згадка про антський союз датується _____ роком.

3. Сусіди слов'ян

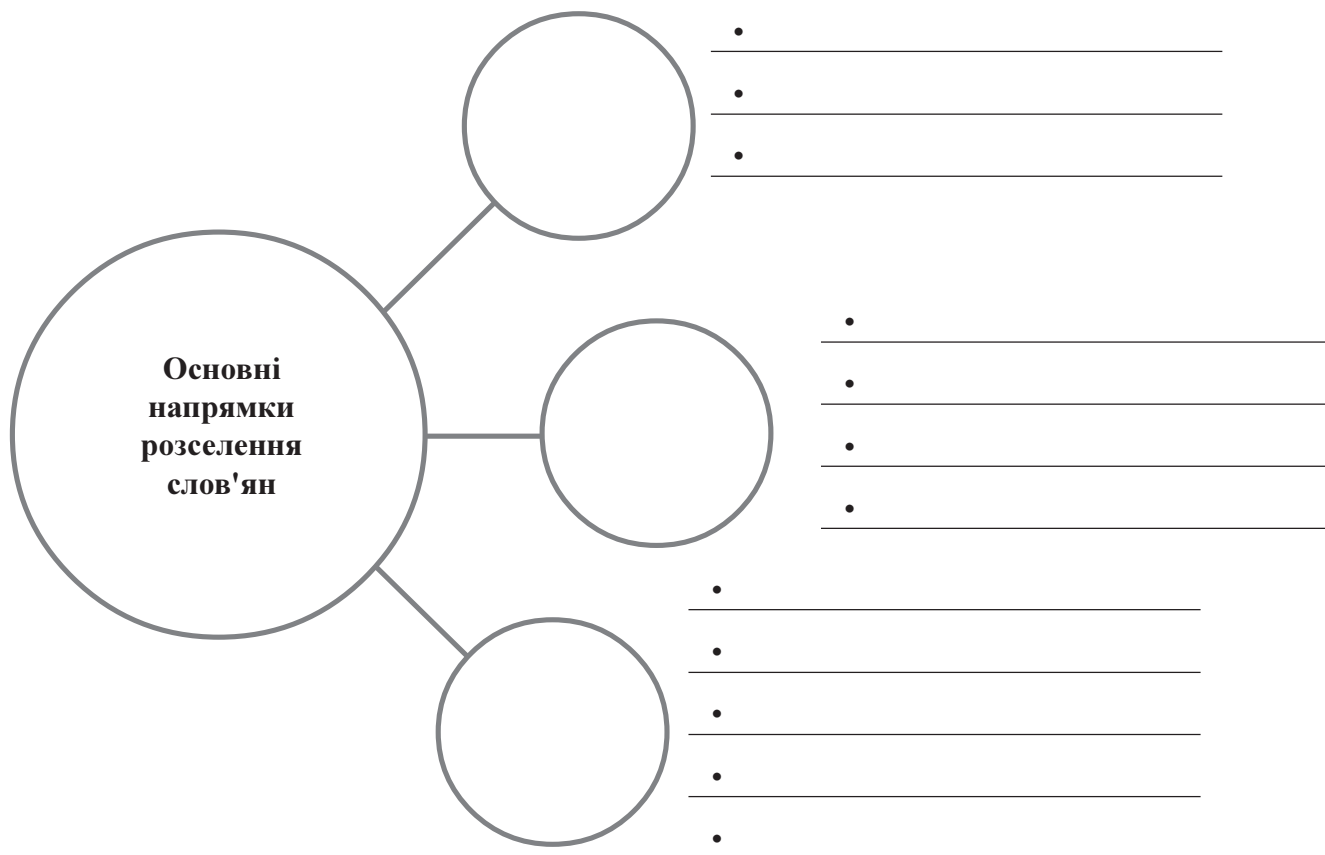
Велике розселення народів – це _____

Розпочалось Велике переселення народів в Українському Причорномор'ї, куди з Прибалтики почали переселятись готи.

Розселення сусідів слов'ян	
Готи	
Гуни	
Авари	

4. Розселення східнослов'янських племен

Протягом V-VII ст. тривало Велике розселення слов'ян, зумовлене Великим переселенням народів.

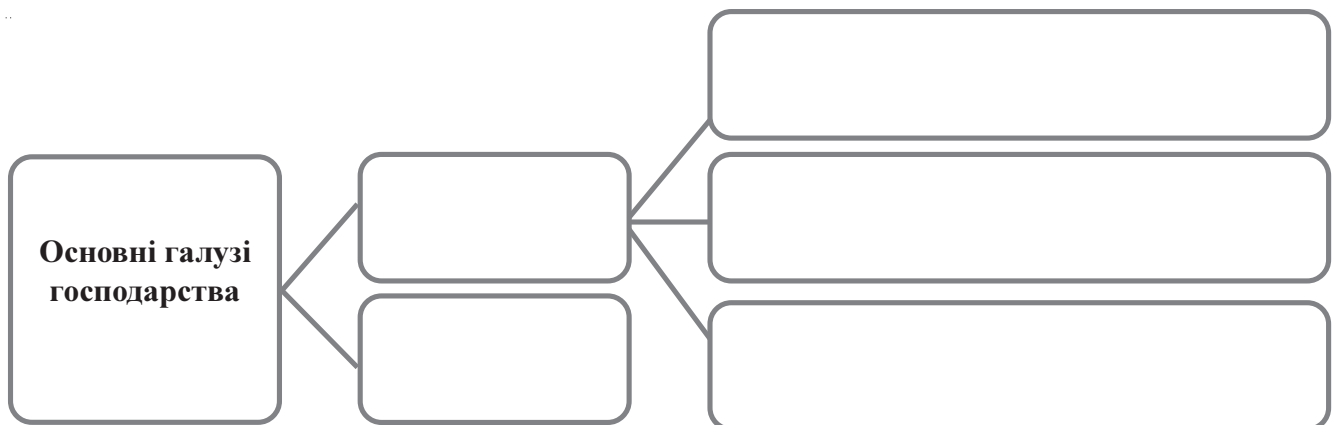

У VIII – X ст. завершується процес формування племінних об'єднань північно-східних слов'ян. Літописець Нестор у "Повісті минулих літ" вказує, що на території сучасної України мешкало сім племінних об'єднань.

Дислокація слов'янських племен на теренах України		
Назва	Географія	Сьогодні це (приблизно)

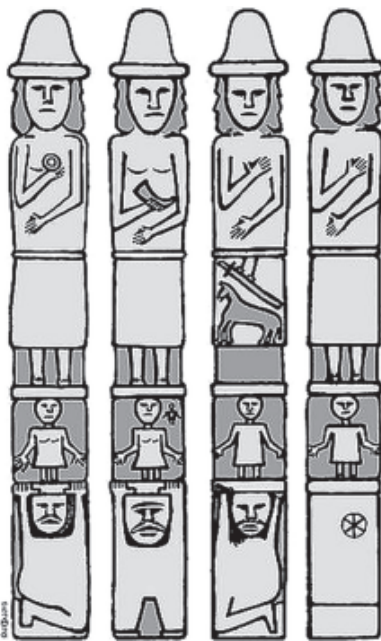

5. Економічний та соціальний розвиток східних слов'ян

Характерні поняття та терміни, що слід знати	
Шлях "Із варяг у греки"	
Князь	
Дружина	
Бояри	
Віче	

6. Культура давніх слов'ян

Боги	Міфічні істоти	Збруцький ідол
Перун – _____ _____ _____	Домовик, Громо́вик, Лісовик, Водяник, Пальовик, Гайовик, русалки, мавки	 Збруцький ідол знайдений в 1848 році біля села Личківці коло Гусятина (Тернопільська область) в річці Збруч. Стовп поділений трьома горизонтальними ярусами, на яких в барельєфах показано, як уявляли слов'яни будову Всесвіту. З 1851 року статуя зберігається в Краківському археологічному музеї.
Велес – _____ _____ _____	Перелесник – _____ _____ _____	
Сварог – _____ _____ _____	Полудниця – _____ _____ _____	
Дажбог – _____ _____ _____	Упир – _____ _____ _____	
	Капища – ізолювані від поселень, оточені ровом або валом з вогнищами святилища – були невеликими округлими або овальними майданчиками з ідолом у центрі.	

На дозвіллі

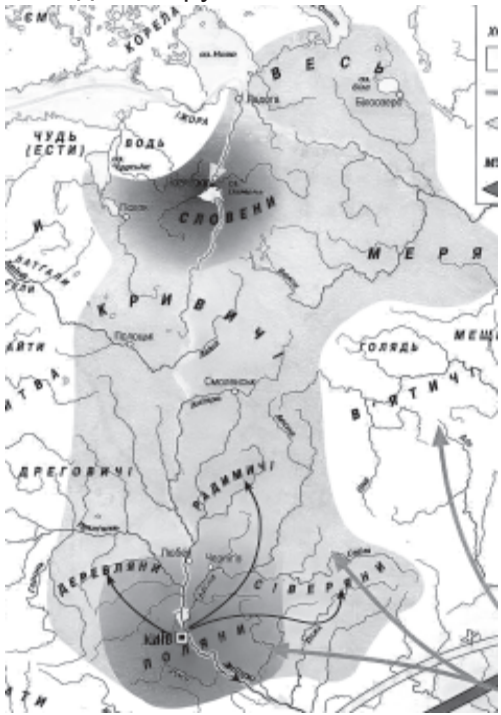
Вже довгий час у науці точаться суперечки стосовно повідомлень арабських і персидських географів IX–X ст. – аль Балхі, аль Істахрі, Ібн-Хаукаля та ін. про три східнослов'янські державні утворення: Куявію, Славію та Артанію з головними містами – відповідно Куявою (Куябою), Славією та Артою (Арсою). Відомості східних авторів, звичайно, надто загальні в хронологічному плані і малоконкретні в географічному, багаті на помилки й вигадки. Але в багатьох випадках їхні свідчення є унікальними. Більшість дослідників сходяться на тому, що Куявія і Куява – Київська земля з Києвом. Під назвою Куяба Київ з давніх-давен був відомий у багатьох арабських, а також візантійських і західноєвропейських джерелах. Славію звичайно прив'язують до землі ільменських словен, головним містом яких у X ст. став Новгород. Але існує припущення, що м. Славією може бути Переяслав-Південний, розташований неподалік Києва. Рішуче розійшлися думки вчених стосовно Артанії. Різні історики бачили в Артї то Рязань, Тмутаракань, Чернігів, Білоозеро, Ростов Ярославський.

Київська держава за перших князів

1. Об'єднання навколо Києва східнослов'янських племен

Варяги (нормани) – збірна назва скандинавських народів (воїнів), що використовувалась у Київській Русі. У Європі їх називали вікінгами.

Автохтонне населення – це місцеве, корінне населення.

Центри державності		
Міста		
Племена		
Час заснування		
Перші відомі правителі (можливо, хто заснував)		
Приналежність правителів		
Нащадки правителів		
Приєднання племен		
Правління Аскольда і Діра (860 – 882 рр.)		882 р. – Олег підступно убиває Аскольда і Діра та захоплює Київ. Відбулось об'єднання північних та південних руських земель
 <i>Пам'ятник засновникам Києва. 1982 р. (в честь святкування 1500 р. з дня заснування міста). Скульптор В. Бородай.</i> 		

2. Князювання Олега Віщого

Роки правління	
Племена, що входили до держави Олега	
Політичний центр ("столиця") Київської Русі	
Походи на Константинополь	
Помер (легенда)	

3. Князювання Ігоря

Роки правління	
Приєднав землі	
Взаємовідносини із печенігами	
Взаємовідносини із Візантією	
Смерть	

4. Князювання Ольги

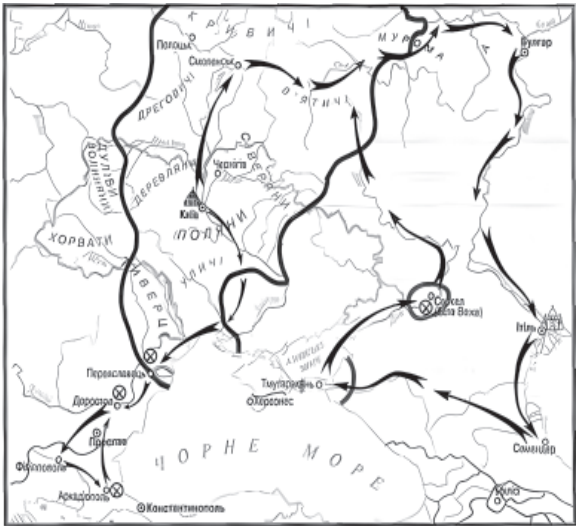
Ольга, в першу чергу, надавала пріоритету не військовій силі, а дипломатії.

Роки правління	
Причина очолити Київську Русь	
Помста за чоловіка	

Податкова реформа	Оброк	Урок	Устав
	Погост		Становище
	Знамення –		
Мирна делегація до Константинополя			
Перемовини з Оттоном I			
Втрата влади			

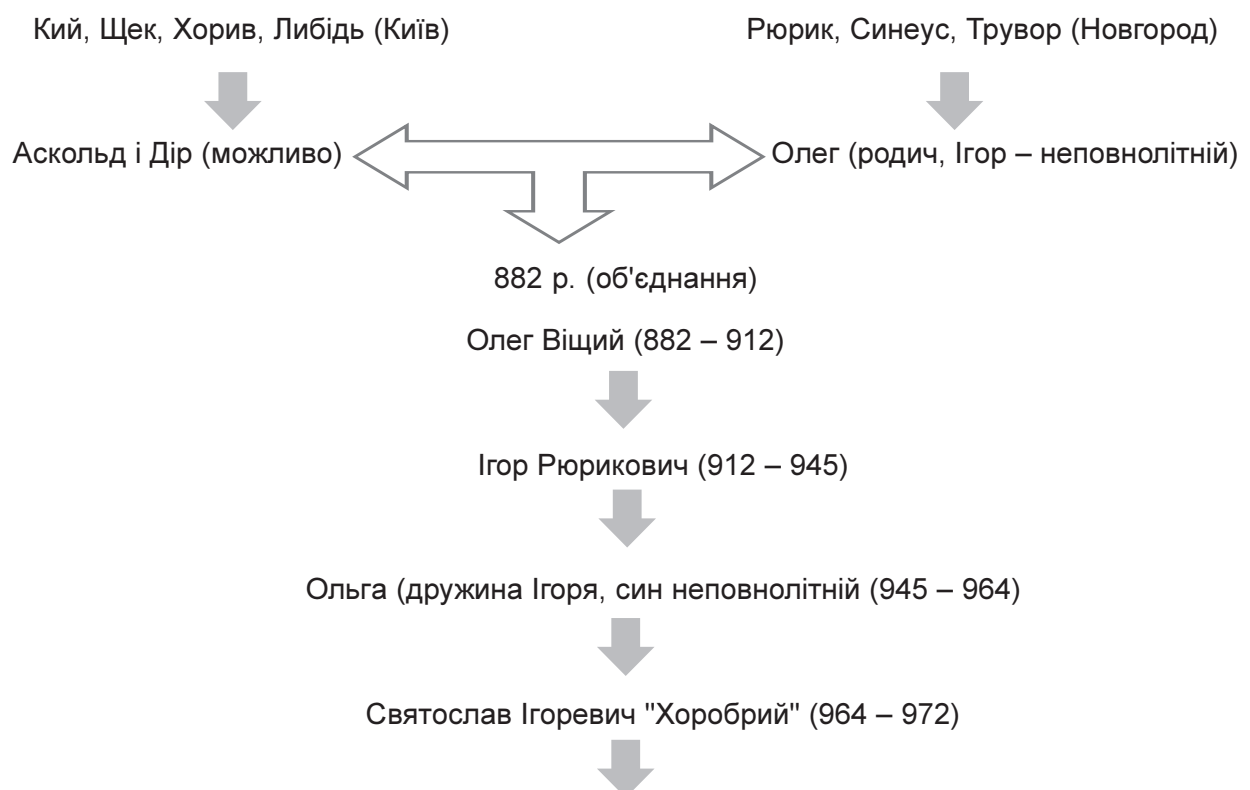
5. Князювання Святослава Хороброго

Роки правління	
Вислови князя	
М.Грушевський його назвав	
Віра	
Війни 964 – 965 рр.	
Перший Балканський похід	

Битва з печенігами за Київ			
Адміністративна реформа	Ярополк	Олег	Володимир
Другий Балканський похід	 Походи Святослава		
Смерть князя	Під час повернення до Києва у 972 р. біля дніпрових порогів на ослаблені сили русичів напали печеніги (навели візантійці). Існує легенда, що хан печенігів Куря з черепа Святослава зробив святковий кубок з якого частував найшанованіших гостей.		

Додаток 1.

Князі Київської Русі

Розквіт та занепад Київської держави

1. Князювання Володимира Великого (978 – 1015)

Після смерті Святослава на київському престолі княжив його син Ярополк. Бажаючи об'єднати всю Русь під своєю владою, він почав боротьбу з братами, яку в кінцевому рахунку виграв Володимир у 978 р.

Реформи Володимира Великого		
Адміністративна		
Військова		
Судова		
Релігійна		
Етапи	Суть	<i>Пам'ятник князю Володимиру у Києві. 1850-1853 роки</i>
1 етап: Реформа язичництва		
2 етап: "Випробування вір" (легенда)		
3 етап: Похід на Корсунь (Херсонес)		
4 етап: Хрещення Русі		
Грошова		
Оборонна		
Шлюбна дипломатія		

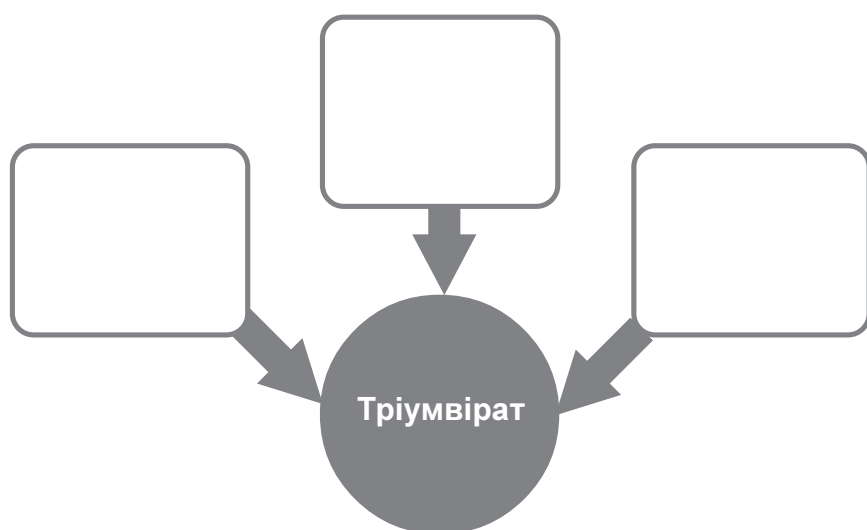
Розбудова Києва	
Приєднав до Київської Русі	
Воював	

2. Князювання Ярослава Мудрого (1019 – 1054)

Після смерті Володимира чотири роки між його 12 синами тривала боротьба за владу. Один з них, Святополк, 1015 р. захоплює владу в Києві, знищує братів Бориса, Гліба та Святослава. Інші князі, окрім Ярослава не виявляють бажання продовжувати боротьбу за владу. Врешті у 1019 р. Ярослав перемагає, а Святополк починає згадуватись у літописах виключно з негативної точки зору і отримує прозвище "_____ " (з Біблії Каїн – братовбивця).

Політика Ярослава	
Співправління з Мстиславом	
Перемога над печенігами	
Софія Київська	
	
Культура	
Правова діяльність	
Війна з Польщею	
Шлюбна дипломатія	
Обрання митрополита	

3. Правління Ярославичів (1054 – 1093)

Тріумвірат – це

1068 р. –

1072 р. –

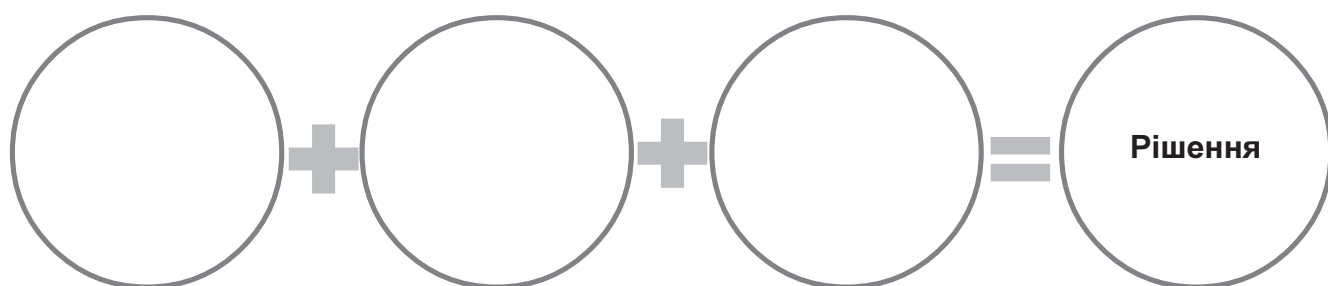
1073 р. –

1076 р. –

Після цього, до 1093 р. київський трон обіймав останній з колишнього тріумвірату – Всеволод. Він був надзвичайно освіченою людиною і старався усі суперечки залагоджувати дипломатичним шляхом. Чернігівське князівство він віддав своєму синові Володимирі Мономаху (прізвище від королівни-візантійки), який фактично вів усі збройні конфлікти замість батька.

4. Любецький з'їзд 1097 р.

З 1093 по 1113 рр. на київському престолі перебував син Ізяслава Ярославича Святополк. З'їзд ініціював Володимир Мономах.

Міжусобиці – це

Вотчина – це

Володіння князів після Любецького з'їзду:

5. Князювання Володимира Мономаха та Мстислава Великого

Володимир Мономах	
Роки правління	
Причина правління Києвом	
Міжусобиці	
Доповнення до "Руської правди"	
Звернення до своїх дітей	
Успішно воює з	

Мстислав Великий	
Роки правління	
Успішно воює з	
Останній київський князь, чия владу можна охарактеризувати як монархічну	
Після нього	

Удільні князівства на українських землях				
Київське	Чернігівське	Переяславське	Галицьке	Волинське

Соціально-політичний устрій та культура Київської Русі

1. Політичний устрій Київської держави

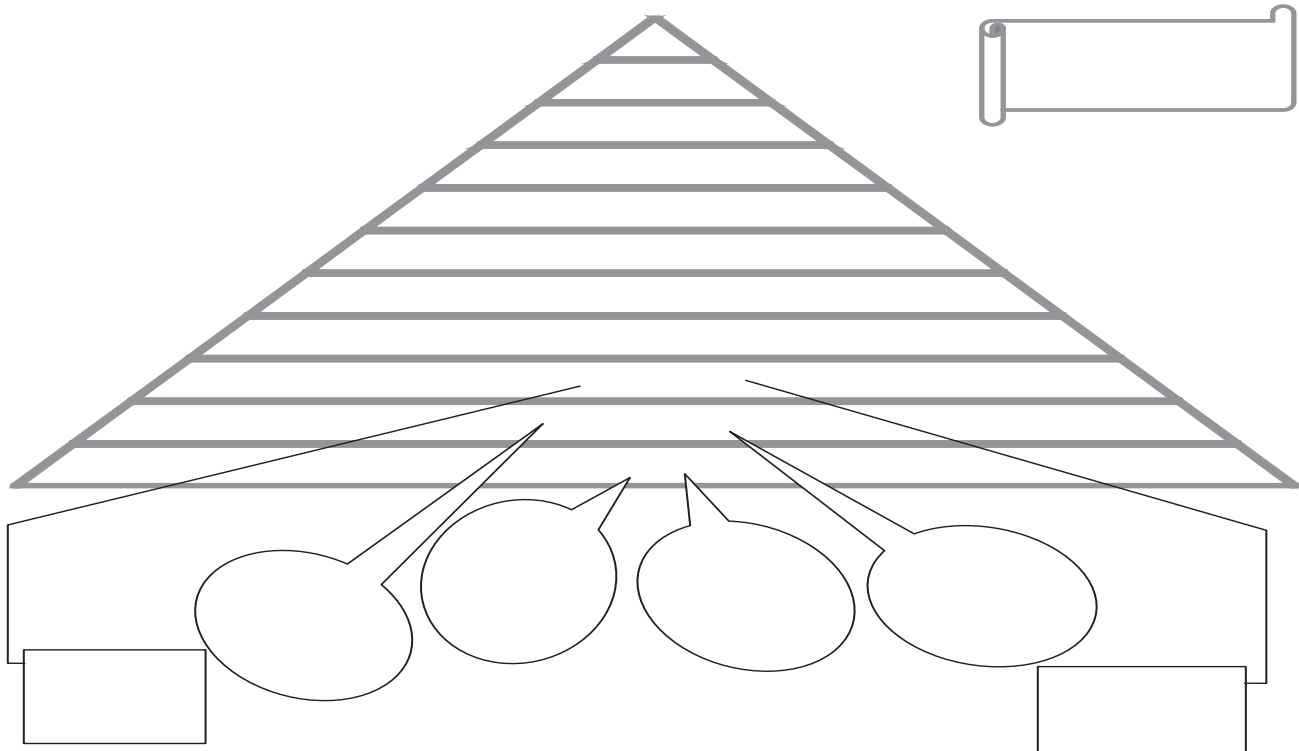
Київський князь став повноправним правителем країни, а не першим серед інших, як було раніше (йому корились усі руські князі). Влада князя була необмеженою і залежала від його авторитету та реальної сили.

В період роздробленості долю Русі вирішувала група найвпливовіших князів.

2. Соціально-економічний розвиток Київської держави в IX – XII ст.

Соціальна драбина Київської Русі

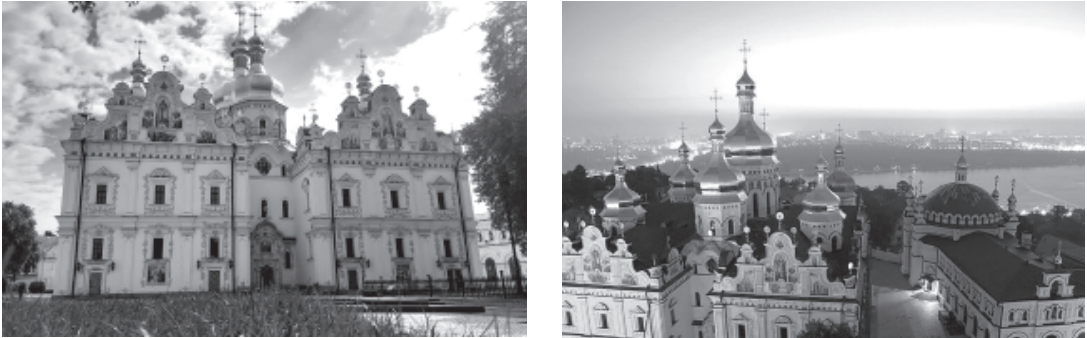

Смерди	
Наймити	
Закупи	
Рядовичі	
Челядь	
Холопи	
Ізгої	

Економічний стан

Данина	Полюддя	Уроки		Повоз
Міста				
Ремесла				
	Ювелірна техніка			
С/г				
Гроші	До появи своїх – користувались усіма іноземними	Куна	Гривня	Златники/срібники

3. Культура Київської Русі

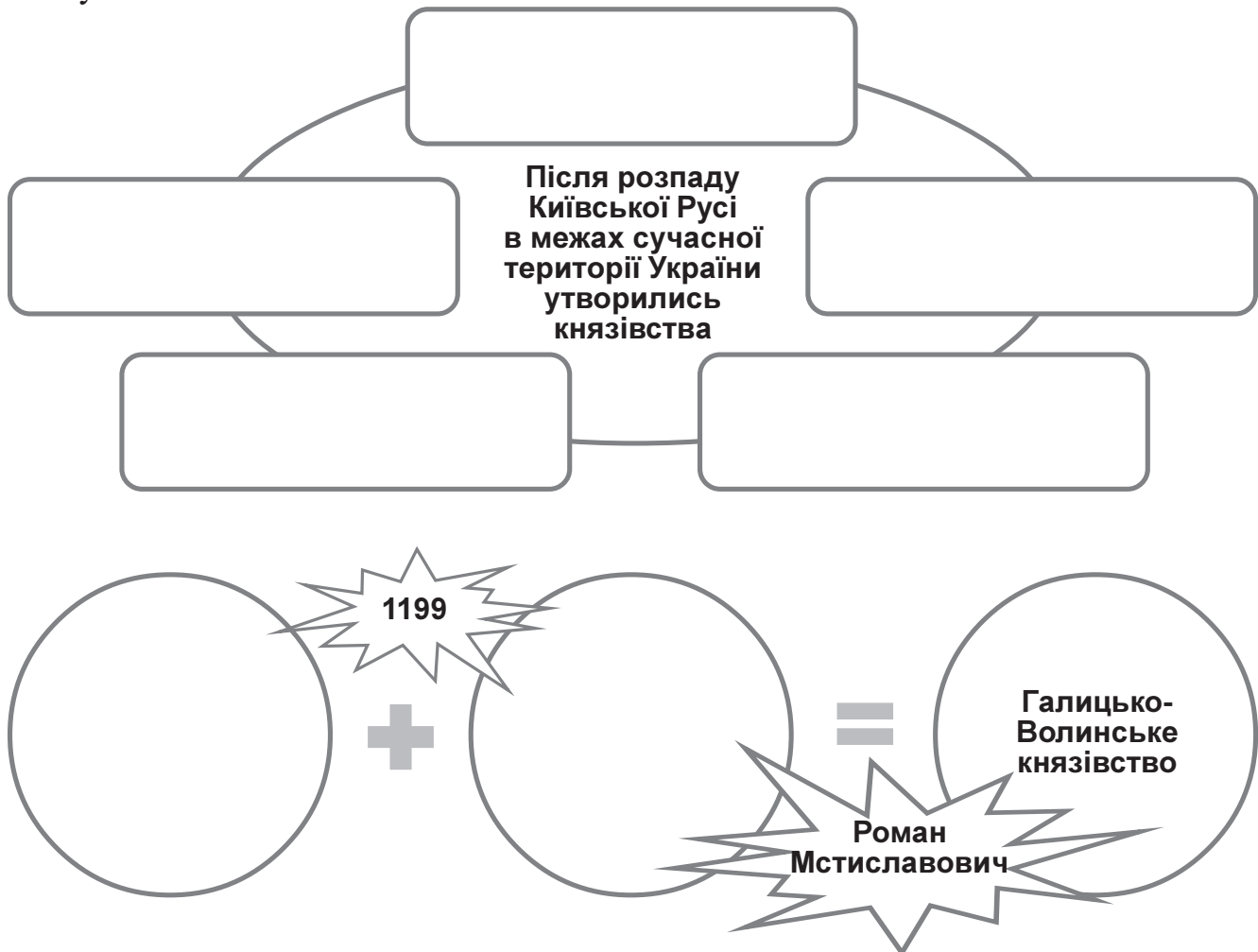
Писемність	
Освіта і наука	
Література	
Музика	
Архітектура	<i>Спасо-Преображенський собор у Чернігові (1036)</i> <i>Успенський собор Києво-Печерської лаври (1073 – 1078)</i>

Архітектура	<i>Михайлівський Золотоверхий собор (1108 – 1113).</i> 		
	<i>П'ятницька церква у Чернігові (кінець XII – початок XIII ст.)</i> 		
Образотворче мистецтво	<i>Євангеліст Лука. Мініатюра з Остромирового Євангелія:</i> 	<i>Родина князя Святослава Ярославича. Мініатюра з "Ізборника". 1073 р.:</i> 	
	<i>Свенська ікона Богородиці з Антонієм і Феодосієм Печерським</i> 	<i>Вишгородська ікона Богородиці</i> 	<i>Мозаїки Богоматері Оранти та Христа Вседержителя із Софійського собору в Києві</i>

Галицько-Волинська держава

1. Виникнення Галицько-Волинського князівства

За Володимира Великого землі Галичини та Волині увійшли до складу Київської Русі.

Галицько-Волинське князівство за Романа Мстиславовича	
Столиця	
Князівства, що приєднує	
Відносини з боярами	
"Заходи доброго порядку" – це...	
Загинув	

2. Галицько-Волинська держава за Данила Галицького

Дружина Романа Мстиславовича разом з малолітніми синами Данилом і Васильком через загрозу життю змушена залишити Галицько-Волинське князівство. Ним правлять бояри. Відбуваються міжусобиці.

Правління Данила Галицького (1238 – 1264)	
Рік відновлення єдності Галицько-Волинської держави	
Відносини з німецькими лицарями	
Реформа армії	
Відносини з боярами	
Будує міста	
Входження Києва до Галицько-Волинської держави	

3. Монгольська навала

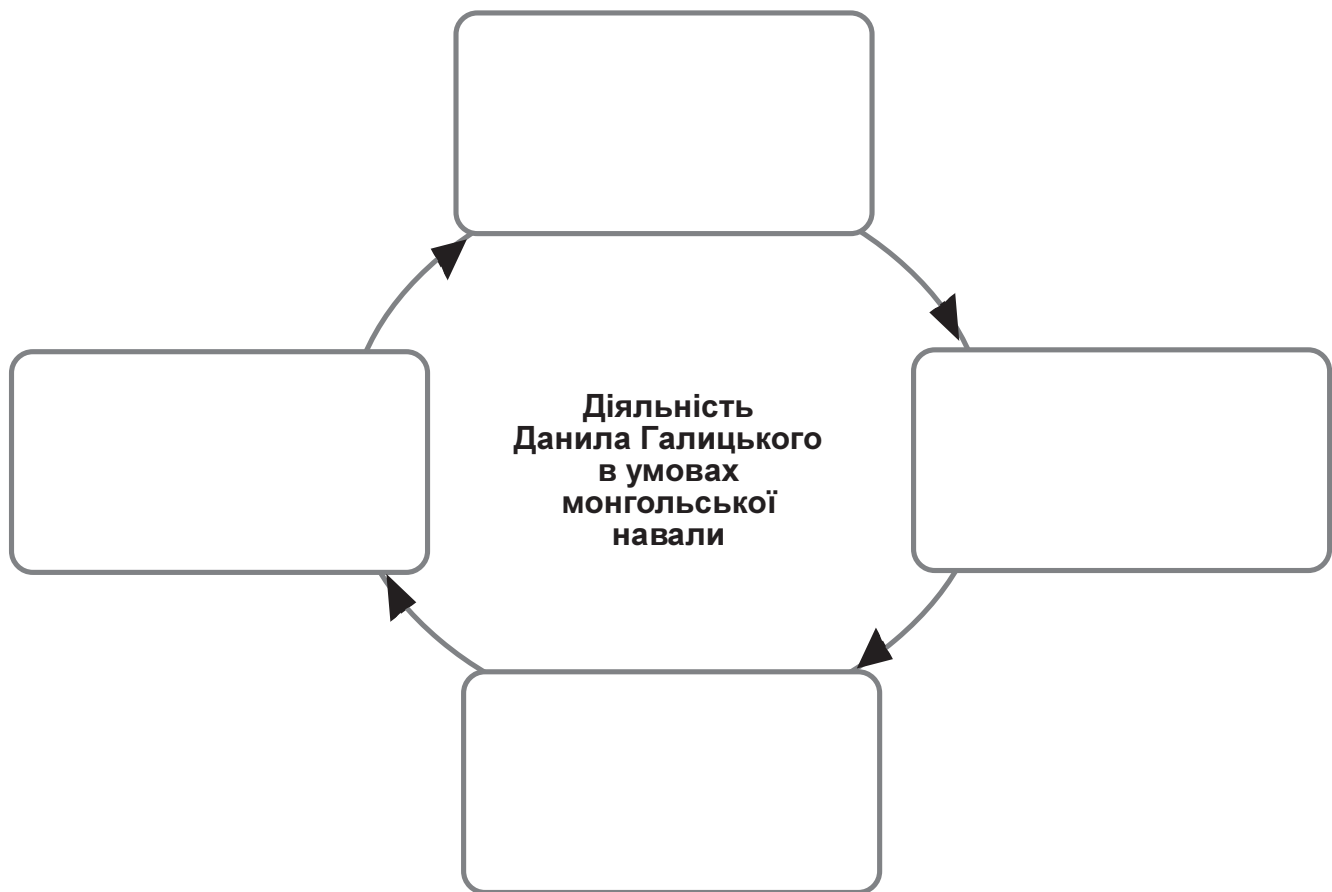
Данило Галицький відіграв одну з ключових ролей у боротьбі з монгольською навалою.

Хронологія монгольських дій, що стосуються сучасних українських територій	
Подія	Рік
Поразка об'єднаних русько-половецьких військ на р. Калка	
Підкорення Переяславського князівства	
Підкорення Чернігівського князівства	
Захоплення Києва	
Підкорення Галицько-Волинського князівства	
Утворення Золотої Орди	

Безпосередньо до Золотої Орди українські князівства не увійшли, але були залежні від неї.

Баскак — _____

Ярлик — _____

4. Галицько-Волинська держава за нащадків Данила

Данило Галицький помер 1264 р., похований у Холмі.

Галицько-Волинська держава за нащадків Данила	
Правитель	Основна діяльність
Лев, Мстислав, Шварно	
Юрій I Львович	
Андрій, Лев II	
Юрій II Болеслав	
Дедько	
1352 р. між Польщею і Литвою укладено перемир'я: Галичина фактично відійшла до Польщі, Волинь – до Литви. Так припинила своє існування Галицько-Волинська держава.	

5. Культура Галицько-Волинської держави

Напрямок	Об'єкти	
Літописання	Галицько-Волинський літопис, описує події XIII ст.	
Архітектура	<i>Церква святого Пантелеймона поблизу Галича. Кінець XII ст</i> <i>Сучасний вигляд. Вхід до церкви</i> 	
	<i>Успенський собор у Володимирі. 1160 р.</i> <i>Сучасний вигляд</i> 	
Образотворче мистецтво	<i>Холмська ікона Богородиці. XII ст.</i> 	<i>Дорогобузька ікона Богородиці. Остання третина XIII ст.</i>

Українські землі у складі Великого Князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV—середина XVI ст.)

1. Українські землі в XIV – середині XVI ст.

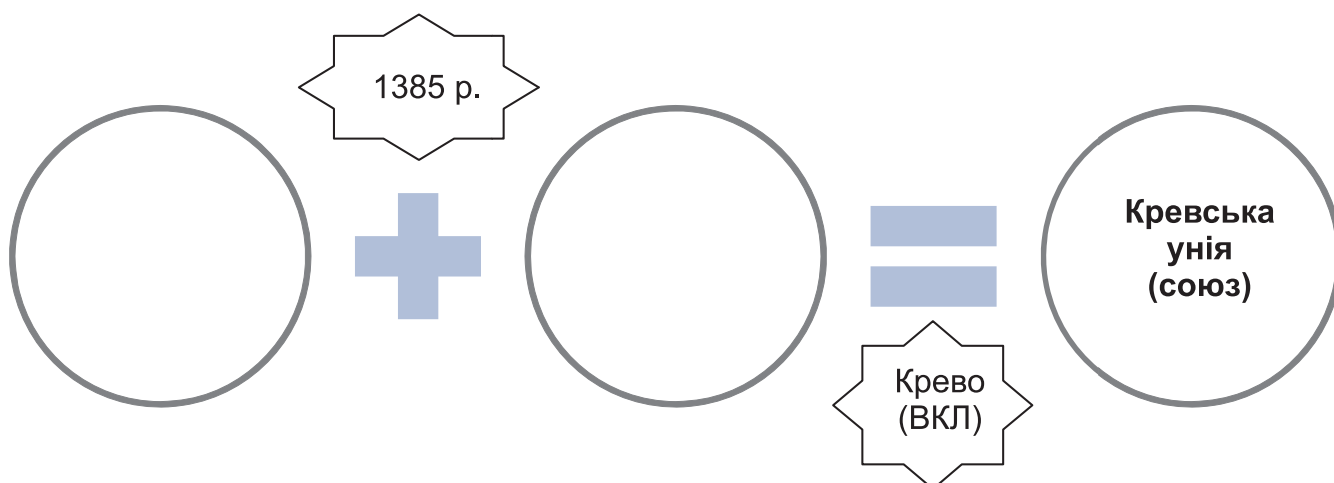
Територія сучасної України знаходилась у володіннях ряду держав		
Держава	Територія	Період
Польське королівство		Фактично з 1352 р. (але там був значний вплив Угорщини). Офіційно з 1387 р. Приєднала королева Ядвіґа.
Велике князівство Литовське (ВКЛ)		Не дивлячись, що 1352 р. фактично переходить під Литву, але офіційно залишається незалежною. 1385 р., після смерті Вітовта, є землею ВКЛ. Більшість українських земель увійшло до Великого князівства литовського.
Угорське королівство		Поступово, починаючи з XI і закінчуючи XIII ст., відходить до Угорщини.
Молдовське князівство		Шипинська земля (Шипинці – перший розвинений населений пункт на ній) у XIV ст. входить до, визнаного Угорщиною в 1635 р., незалежного Молдовського князівства.
Золота Орда		З 1242 р. до Золотої Орди; з 1449 р. до Кримського ханства.
Московське князівство		В середині XIV ст. входить до ВКЛ. 1503 р. за литовсько-московською угодою потрапила під владу Москви, якій далі просунутись не дав Костянтин Острозький, чиї війська в 1514 р. розбили московитів під Оршею.

2. Приєднання українських земель до Великого князівства Литовського

Правитель	Основні події
	Фактично заснував ВКЛ на основі балтських племен, що не мали власної державності до середини XIII ст. Оволодів частиною Західної Русі.
	Завершив приєднання білоруських земель та розпочав українські. Це натрапило на опір Московського царства, яким правив Іван Калита (1325 – 1377).
	Битва _____ на Синіх Водах між русько-литовськими військами з одного боку і Золотою Ордою з іншого. Перші перемагають. Він встановлює контроль над Київщиною та Поділлям, просувається далеко на південь у бік Чорного моря. Всі історичні землі Русі звільнені від Орди, могутність якої було підірвано. Завойовує Чернігово-Сіверщину та деякі землі Московії. ВКЛ стає однією з найбільших держав Європи. Землі Київської Русі становили 90% всієї його території, тому цю державу не безпідставно називають ще й _____. Руські землі в економічному і культурному відношенні стояли вище Литви, тому остання "старини не рушила, а новизни не вводила". Приєднання українських земель Литвою проходило без значного опору. Українці загалом схвально ставились до цього акту ще й тому, що він сприяв обороні країни від набігів монголо-татар. Державна мова – руська (приказка: _____"). Литовські князі приймали православ'я, мову, культуру, одружувалися з українськими та білоруськими княжими доньками. До того ж було збережено судочинство на основі норм "Руської правди".
	Після смерті попередника він стає новим керівником Великого князівства Литовського. Починається зближення між Польщею і Литвою.

3. Кревська унія

ПРИЧИНИ

УМОВИ

НАСЛІДКИ

4. Спроби збереження української державності у складі Великого князівства Литовського у XV ст.

Дата	Подія
	Ягайло, щоб припинити боротьбу з Вітовтом, був змушений визнати його довічним володарем Великого князівства Литовського, а сам обмежився управлінням Польським королівством.
	Вітовт отримав поразку від монголо-татар на Ворсклі. Він був змушений шукати порозуміння з Ягайлом.
	Укладена _____, згідно з якою Велике князівство Литовське визнавало васальну залежність від Польщі. Всі землі після смерті Вітовта мали відійти польському королю. Ця унія викликала незадоволення князя Свидригайла Ольгердовича (молодший брат Ягайла). Він переходить на бік Москви, яку до цього добряче "пощипав" Вітовт. Потім вступає в змову із Тевтонським орденом.
	_____ Тевтонський орден було розгромлено польсько-литовськими військами, а Свидригайла на 9 років ув'язнено у Кременецькому замку.

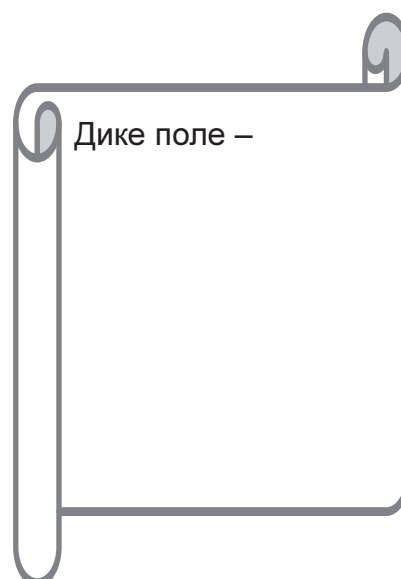
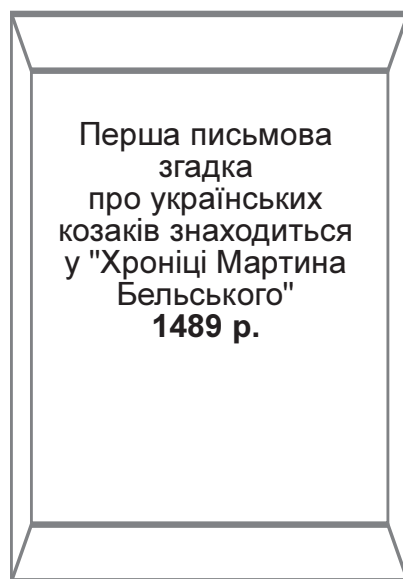
	Після перемоги над Тевтонським орденом, внаслідок зміцнення міжнародного становища Литви, укладено _____, яка визнавала литовську державність на чолі з князем. Самостійність Литва мала зберегти і після смерті Вітовта. Щоправда, вищі урядові посади дозволялось обіймати лише литовцям-католикам, а керівника Литви мав погоджувати польський король.	
	Вітовт, який зумів розширити володіння своєї держави аж до Чорного моря, помирає. Руські і литовські магнати, без погодження з Ягайлом, князем обрали Свидригайла Ольгердовича. Розпочинається війна.	
	Ягайло завдав поразки Свидригайлу, але через напад на Польщу Тевтонського ордену між суперниками укладено дворічне перемир'я, за яким Західне Поділля відійшло до Польщі, а Ягайло визнає Свидригайла правителем Литви.	
Громадянська війна у ВКЛ (1432 – 1438 рр.)		
	Змова проти Свидригайла. Поділ влади у ВКЛ. Фактично виникає дві держави	
Держава	Велике князівство Руське	Литва
Правитель		
Поширення влади		
Підтримка		
	У битві під Вількомиром Сигізмунд здобуває перемогу над військами Свидригайла, який починає правити Волинським князівством, що фактично стало удільною державою.	
	Змовники на чолі з Іваном Чорторийським вбивають Сигізмунда і хочуть віддати владу Свидригайлу, проте князем був проголошений 13-річний син Ягайла Казимир, який під час коронації 1447 р. видає "Віленський привілей", що розширює права і свободи шляхти, в тому числі й православної.	
	Свидригайло помирає, а Волинське князівство ліквідується.	
	Ліквідація останнього – Київського удільного князівства.	
	"Змова руських князів": хотіли скинути Казимира, але зазнали невдачі.	Останні спроби зберегти автономію руських земель
	Повстання під керівництвом Михайла Глинського теж зазнало невдачі.	

5. Утворення Кримського ханства. Турецько-татарські набіги на українські землі

Рік	Подія
	Перший набіг військ кримського хана на українські землі.
	Емір Хаджі-Гірей за допомогою литовців домогся незалежності Кримської держави (Кримське ханство).
	Через занепад Золотої Орди інтерес Литви до Кримського ханства впав і Менглі-Гірей був змушений визнати васальну залежність від Османської імперії.

Головна функція Кримського ханства – набіги, грабунок, ясир. 1482 р. татарами вщент спалено Київ. Військо хана – рухливе (100 км. за день), мобільне, уникаюче сутичок. Ясир (_____): 3-5 тис. осіб за набіг. До кінця XV ст. – 41 напад, 220 тис. полонених (всіх жителів українських земель – 3,7 млн.). З 1500 по 1563 рр. – 69 нападів. Втрати – 353 тис. осіб. Найбільш активно відсіч ординцям організовував князь Костянтин Іванович Острозький, який понад 60 разів бився з ними, здобуваючи значні перемоги, зокрема під Вишневцем (Тернопільщина) 1512 р. та на р. Ольшаниці (Київщина) 1527 р.

6. Виникнення українського козацтва

7. Господарське життя в Україні у XIV – XV ст.

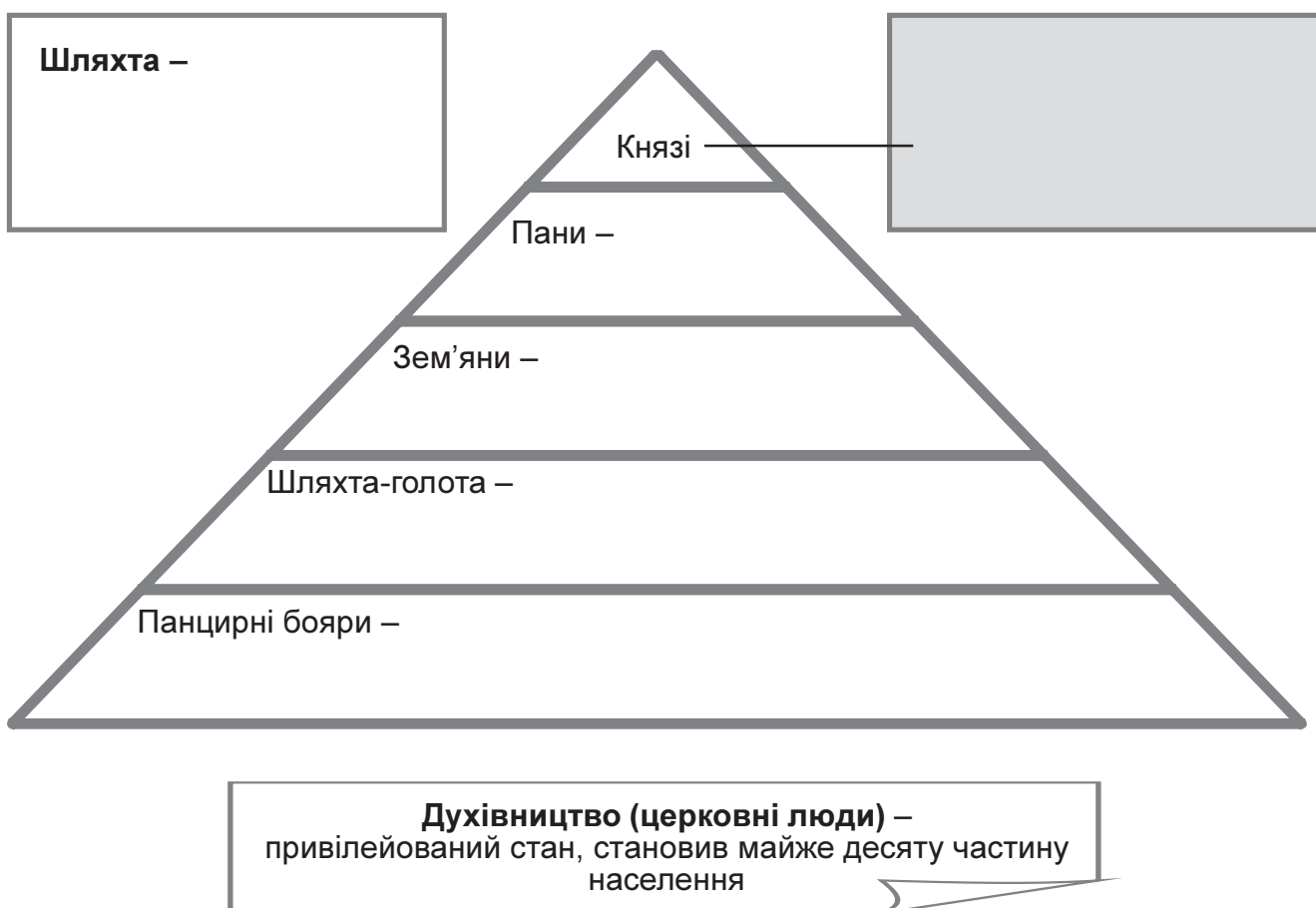
Основні поняття	
	(з нім. "хутір", "ферма"). Господарства, що почали з'являтися у XIV ст. В них панська земля оброблялась руками залежних селян (панщина). Тут розвивалися промисли: рибальство, бджільництво, винокуріння...
	Об'єднання ремісників певного напрямку.
	Майстри, що не входили до цехів.
	Середньовічне міське право, за яким міста частково звільнялись від центральної адміністрації (королівські) або влади феодала (приватні) та створювали органи місцевого самоврядування. Першим від Юрія II отримало місто Володимир-Волинський (1324 р.). 1356 р. польський король Казимир III надав це право Львову. 1444 р. – Житомир.
	Орган самоврядування у містах з магдебурзьким правом.

Дими –

Дворища –

Сільська община –

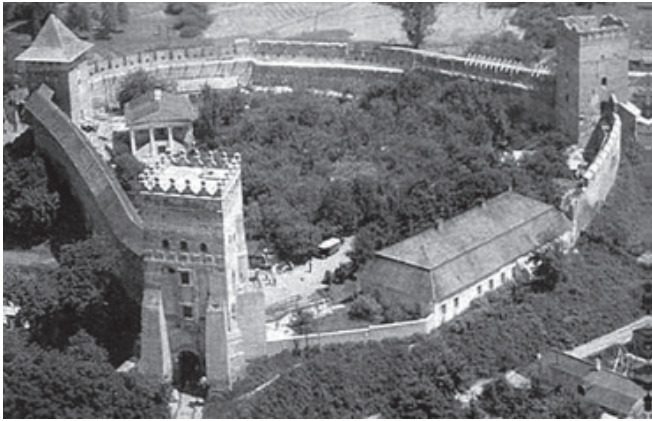
8. Становище суспільних верств

Селяни		
Похожі –		Непохожі –
З поміж них, за характером повинностей, виділяють		
Данники	Тяглові	Слуги
Міщани		
Патриціат	Бюргерство	Плебс

9. Релігія, освіта, культура

Церковне життя	
Дата	Подія
	утворено католицьке архієпископство з центром у Львові.
	ліквідовано Галицьку православну метрополію (стала єпархією Київської).
	Галицька православна метрополія відновлюється.
	католицизм проголошено державною релігією Литви.
	Галицька православна метрополія знову підпорядкована Київській.
	На вселенському соборі у Флоренції була укладена унія між Вселенським патріархом (Константинополь) і римським папою. Її не визнали на московських та українсько-білоруських землях. Православна церква з центром у Москві фактично стала незалежною.
	З Київської метрополії самовільно вийшла Московська, проголосивши автокефалію. По 1589 р Московська православна церква не визнавалась Константинополем автокефальною.

Культура	
Напрямок	Зміни
Музика	У XIV – XV ст. відбувається становлення жанру історичної пісні та балади. З'являються думи – героїчні твори про важливі події, що наполовину проспівувалися, наполовину промовлялися мандрівними співцями під музичний супровід.
Освіта	Існує мережа початкових шкіл. Багато українців навчається в європейських університетах. Наприклад Юрій Котермак (Дрогобич) . Він був доктором філософії, першим українцем, що став ректором університету (Болонського).
Книго-друкування	Перша друкарня, книги якої мали поширюватись по Україні, з'явилась у Кракові наприкінці XV ст. Заснував її Швайтпольт Фіоль . Саме його вважають українським першодрукарем.
Літописання	До нас дійшли літопис Великого князівства Литовського та Волинський.
Архітектура	
	
	

Живопис

У XV ст. сформувався український іконостас – стіна, перегородка, що відокремлює вівтар від центральної частини приміщення, складався з одного-двох рядів ікон.

Зміст

ТЕМА 1.

Вступ. Поява людського життя

на українських землях	3
1. Вступ до історії України	3
2. Поява людського життя на українських землях	4

ТЕМА 2.

Енеоліт, бронзовий та ранній залізний вік

на території України	7
1. Археологічні культури енеоліту	7
2. Бронзовий вік	8
3. Ранній залізний вік на території України	9
4. Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї	10

ТЕМА 3.

Походження й розселення давніх слов'ян

1. Перші слов'янські племена	12
2. Антський союз	13
3. Сусіди слов'ян	13
4. Розселення східнослов'янських племен	14
5. Економічний та соціальний розвиток східних слов'ян	15
6. Культура давніх слов'ян	16

ТЕМА 4.

Київська держава за перших князів

1. Об'єднання навколо Києва східнослов'янських племен	17
2. Князювання Олега Віщого	18
3. Князювання Ігоря	18
4. Князювання Ольги	18
5. Князювання Святослава Хороброго	19

ТЕМА 5.

Розквіт та занепад Київської держави

1. Князювання Володимира Великого (978–1015)	23
2. Князювання Ярослава Мудрого (1019–1054)	24
3. Правління Ярославичів (1054–1093)	25
4. Любецький з'їзд 1097 р.	25
5. Князювання Володимира Мономаха та Мстислава Великого	26

ТЕМА 6.

Соціально-політичний устрій

та культура Київської Русі

1. Політичний устрій Київської держави	28
2. Соціально-економічний розвиток Київської держави в IX–XII ст.	28
3. Культура Київської Русі	30

ТЕМА 7.

Галицько-Волинська держава	31
1. Виникнення Галицько-Волинського князівства	31
2. Галицько-Волинська держава за Данила Галицького	32
3. Монгольська навала	32
4. Галицько-Волинська держава за нащадків Данила	33
5. Культура Галицько-Волинської держави	34

ТЕМА 8.

Українські землі у складі Великого Князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV–середина XVI ст.)	35
1. Українські землі в XIV – середині XVI ст.	35
2. Приєднання українських земель до Великого князівства Литовського	36
3. Кревська унія	36
4. Спроби збереження української державності у складі Великого князівства Литовського у XV ст.	37
5. Утворення Кримського ханства. Турецько-татарські набіги на українські землі	39
6. Виникнення українського козацтва	39
7. Господарське життя в Україні у XIV–XV ст.	40
8. Становище суспільних верств	40
9. Релігія, освіта, культура	41

